

УДК. 339.137.2

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА<http://orcid.org/0000-0002-2954-5405>

Маматова Лейла Шаміліївна, к. е. н., старший викладач кафедри економіки підприємств, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: leilamamatova@gmail.com

Пожидаєва Анна Олександрівна, студентка 6 курсу економічного факультету, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, e-mail: pozhydaeva.1996anna@gmail.com

Mamatova Leila, Ph. D., senior lecturer of the Department Economics of Enterprises, State Higher Educational Establishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol, e-mail: leilamamatova@gmail.com

Anna Pozhydaieva, 6th year student of the faculty of Economics, State Higher Educational Establishment «PRIAZOVSKYI STATE TECHNICAL UNIVERSITY», Mariupol, e-mail: pozhydaeva.1996anna@gmail.com

L. Mamatova, A. Pozhydaeva. Theoretical aspects of enterprise competitiveness.

The article deals with the theoretical aspects of competition and competitiveness of the enterprise. The economic essence of the concept is revealed, the criteria and indicators of competitiveness assurance are determined, the factors of influence are identified. It is determined that the effective restructuring of the Ukrainian economy should be focused on the perfect use of existing intellectual potential or attraction of highly qualified, and the corresponding development of high-tech production and innovation potentials. It is proposed to define the term "enterprise competitiveness" as a comprehensive comparative characteristic of a possible level of a set of key success factors with an appropriate assessment of the enterprise's capabilities in a particular segment of the market and for a certain period of time in accordance with a similar set of indicators of a competing enterprise. It is generalized that it is the competitiveness of the enterprise that forms its own positioning in the competition, the position on the market and is possible only by the achievement and development of relevant competitive advantages in the economic, technical and organizational directions of activity of the entity.

Маматова Л. Ш., Пожидаєва А. О. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності підприємства.

У статті розглянуто теоретичні аспекти конкуренції та конкурентоспроможності підприємства. Розкрито економічну сутність поняття, визначено критерії та показники забезпечення конкурентоспроможності, виявлено чинники впливу. Визначено, що ефективна перебудова економіки України повинна бути орієнтована на досконале використання існуючого інтелектуального потенціалу або залучення висококваліфікованого, та відповідний розвиток високотехнологічного виробничого та інноваційного потенціалів. Запропоновано визначення терміну «конкурентоспроможність підприємства», як комплексної порівняльної характеристики можливого рівня сукупності ключових факторів успіху з відповідною оцінкою можливостей підприємства на певному сегменті ринку та за певний проміжок часу у відповідності до аналогічного набору показників підприємств-конкурентів. Узагальнено, що саме конкурентоспроможність підприємства формує власне позиціонування в конкурентній боротьбі, положення на ринку та можливе лише досягненням і розвитком відповідних конкурентних переваг в економічному, технічному, організаційному напрямках діяльності суб'єкта господарювання.

Маматова Л. Ш., Пожидаєва А. А. Теоретические аспекты конкурентоспособности предприятия.

В статье рассмотрены теоретические аспекты конкуренции и конкурентоспособности предприятия. Раскрыта экономическая сущность понятия, определены критерии и показатели обеспечения конкурентоспособности, выявлены факторы влияния. Определено, что эффективная перестройка экономики Украины должна быть ориентирована на совершенное использование существующего интеллектуального потенциала или привлечение высококвалифицированного, и соответствующее развитие высокотехнологичного производственного и инновационного потенциалов. Предложено определение термина «конкурентоспособность предприятия» как комплексной сравнительной характеристики возможного уровня совокупности ключевых факторов успеха с соответствующей оценкой возможностей предприятия на определенном сегменте рынка и за определенный промежуток времени в соответствии с аналогичным набором показателей предприятий-конкурентов. Определено, что именно

конкурентоспособность предприятия формирует собственное место позиционирования в конкурентной борьбе, положение на рынке, что возможно лишь с достижением и развитием соответствующих конкурентных преимуществ в экономическом, техническом, организационном направлениях деятельности предприятия.

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах проблема підвищення конкурентоспроможності є актуальною для підприємств усіх галузей світового господарства. На сьогоднішній момент для досягнення ефективних результатів своєї роботи підприємствам необхідно пристосовуватися до постійно мінливих умов, які, в свою чергу, вимагають розробки інноваційних концепцій розвитку підприємства та підвищення його конкурентоспроможності. Для розробки даних концепцій необхідне ретельне вивчення економічної категорії конкурентоспроможності, її особливостей і ознак. Відсутність необхідних теоретичних і практичних знань складного механізму забезпечення конкурентоспроможності товарів і послуг все частіше призводить до серйозних прорахунків при ціноутворенні, що призведе до істотних збитків, а й іноді до банкрутства підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням конкурентоспроможності підприємства займалися такі вчені, як: М. Портер, Н. К. Амеліна, А. Келічавий, Р. А. Фатхутдінов, А. І. Щетинін, А. М. Гельвановський, Г. Я. Кіперман, Дж. Робінсона, Е. Чемберліна та ін., в роботах яких визначено сутність понять «конкуренція», «конкурентоспроможність», визначено чинники впливу та показники оцінки.

Мета статті полягає в узагальненні визначення наукових поглядів поняття «конкурентоспроможність», дослідження критеріїв та показників конкурентоспроможності підприємства.

Результати дослідження. На сучасному етапі розвитку економіки країни постають проблеми суперництва, боротьби та досягнення найбільших вигідних та високих позицій функціонування підприємств в конкурентному середовищі відповідно до різних сфер підприємницької діяльності. Метою кожного підприємця стає отримання прибутку від діяльності підприємства відповідно до зважених раціонально-управлінських рішень, ефективності віддачі господарства та здатності підприємства утримувати лідируючі позиції у конкурентній боротьбі. Відповідно до цього, виникають потреба в вивченні понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність підприємства». Більш детальне визначення поняття «конкуренція», представлено з різних наукових позицій в табл.1.

Таблиця 1

Визначення поняття «конкуренція» з різних наукових позицій

Закон / Автор	Значення
Про захист економічної конкуренції: закон України №2210-III	Економічна конкуренція – змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибрати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [1]
Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева	Конкуренція – змагання між виробниками (продавцями) товарів, а в загальному випадку - між будь-якими економічними, ринковими суб'єктами; боротьба за ринки збуту товарів з метою отримання більш високих доходів, прибутку, інших вигод [2]
Щетинін А.І.	Конкуренція – це суперництво економічних суб'єктів за кращу реалізацію своїх економічних інтересів [3]
Business dictionary	Конкуренція – суперництво, в якому кожен продавець намагається одержати те, що шукають інші продавці одночасно: продажі, прибуток та частку ринку, пропонуючи найкраще можливе поєднання ціни, якості та сервісу [4]
А. Келічавий	Поняття «конкуренція» раніше розглядалося лише, як певний атрибут ринку та з кожним наступним століттям економічна думка визначила конкуренцію головним механізмом функціонування ринкової економіки, тобто як складну систему товарного господарства. Слово «конкуренція» від лат. <i>concurrentia</i> – суперництво, боротьба за досягнення найбільших вигод, переваг [5]
Портер М.	Конкуренція – динамічний процес, що розвивається, безупинно мінливий ландшафт, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси й нові ринкові сегменти [6, с. 15]
Фатхутдінов Р.А.	Конкуренція – процес управління своїми конкурентними перевагами для одержання перемог чи досягнення інших цілей у боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних чи суб'єктивних потреб у рамках законодавства або у природних умовах [7, с. 33]

Розвиток національної економіки України відбувається в умовах глобалізації, що приводить до необхідності підвищення її конкурентоспроможності. В сучасних умовах, формування конкурентоспроможності економіки України є одним з пріоритетних завдань, яке визначено Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020». Реформа захисту економічної конкуренції визначена як вектор розвитку, якою зокрема, встановлюється необхідність гармонізувати із законодавством Європейського Союзу положення законодавства України щодо захисту економічної конкуренції. [8].

Виникнення суперечливих поглядів та різноманітність наукових підходів до визначення терміну «конкуренції», зумовлюють в економічній науці існування великої кількості трактувань поняття «конкурентоспроможність». Найбільш поширені визначення поняття «конкурентоспроможність» представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Підходи до визначення поняття «конкурентоспроможність»

Автор	Визначення поняття «конкурентоспроможність»
М. Портер	Вчений стверджує, що в економічній науці немає універсального визначення поняття конкурентоспроможності для всіх суб'єктів і об'єктів [9]
С.І. Ожегов	Конкурентоспроможність – це здатність витримати конкуренцію, протистояння конкурентам [10]
А.М. Гельвановський	Конкурентоспроможність – це володіння властивостями, що створюють переваги для суб'єкта економічного змагання [11]
В. Петров	Конкурентоспроможність є багатогранною економічною категорією, що має кілька рівнів товару, товаровиробника, галузі, країни [12]
Фатхутдінов Р.А.	Конкурентоспроможність організації – це здатність фірми випускати конкурентоздатну продукцію, її перевага по відношенню до інших фірм даної галузі усередині країни і за її межами. Визначення є неповним і однобічним, тому що зводить конкурентоздатність організації до випуску конкурентоздатної продукції та тим самим порівнює ці два значення. [13]
Кіперман Г.Я.	Конкурентоспроможність організації – це здатність протистояти на ринку іншим виробникам і постачальникам аналогічної продукції (конкурентам) як по ступеню задоволення своїми товарами або послугами конкретної суспільної потреби, так і по ефективності виробничої діяльності. Не враховано того, що організації вступають у конкурентні відносини на конкретних ринках і в певний період часу, однак виділена ефективність господарської діяльності як один з вирішальних елементів конкурентоздатності організації [14]
Азоев Г.Л.	Конкурентоспроможність – це здатність фірми, компанії конкурувати на ринках з виробниками і продавцями Фактично мова йде про неявне ототожнення конкурентоздатності підприємства з конкурентоздатністю 43 аналогічних товарів за допомогою забезпечення більш високої якості, доступних цін, створення зручності для покупців, споживачів. товару, про який говориться через призму його характеристик і є неповним і однобічним. [15]

Також існує досить велика кількість чинників впливу на конкурентоспроможність. Так М. Портер [1] пропонує розглядати наступні чинники:

- 1) Зовнішні чинники, які залежать від рівнів конкурентоспроможності країни, галузі, регіону, організації, що випускає товар, та можливої сили конкуренції на виході.
- 2) Внутрішні чинники, які залежать від патентоспроможності товару, раціональності системи організаційних та виробничих структур, конкурентоспроможності персоналу.

Таким чином, можливо виокремити загальні чинники підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання відповідно до сучасних умов:

1) Вдосконалення існуючої інноваційної політики підприємства, або впровадження нової, яка дозволить визначити можливості підприємства у конкурентній зовнішній та внутрішній боротьбі.

2) Відповідність кваліфікованих трудових ресурсів вимогам міжнародного ринку праці.

3) Наявність системи управління якістю на підприємстві.

4) Можливість безперервного вдосконалення реалізованої на внутрішньому ринку продукції національних виробників та розширення діяльності на міжнародному ринку. [17].

Відповідно до різних підходів до визначення понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність», існує багато різних методик оцінки конкурентоспроможності підприємства, відповідно до цього виокремимо критерії та показники конкурентоспроможності, представлені в таблиці 3

Таблиця 3

Критерії та показники конкурентоспроможності підприємства

Критерій оцінки	Показники конкурентоспроможності
Ефективність виробничої діяльності підприємства	а) відносний показник витрат на одиницю продукції б) відносний показник фондівіддачі в) відносний показник рентабельності продукції г) відносний показник продуктивності праці
Платоспроможність підприємства	а) показник автономії б) коефіцієнт платоспроможності в) коефіцієнт ліквідності
Системність організації збуту та каналів розподілу продукції	а) рентабельність продаж б) коефіцієнт затовареності готовою продукцією в) показник виробничої потужності підприємства г) показник ефективності рекламної кампанії д) якість та імідж товару.

Оцінка конкурентоспроможності підприємства має враховувати реальний аналіз сильних та слабких сторін, та при здійсненні маркетингових досліджень визначають потенційні можливості.

Тому оцінка конкурентоспроможності підприємства повинна містити наступні показники [17]:

1) потребу у фактичних та перспективних капіталовкладеннях за окремими видами продукції та ринками;

2) продуктову диференціацію – асортимент, обсяги та вартість конкурентоспроможної продукції;

3) ринкову диференціацію – набір ринків або їх сегментів для кожного продукту;

4) потребу у засобах формування попиту та стимулювання збуту;

5) систему забезпечення ринкових переваг підприємства;

б) створення системи заохочування у споживачів у виготовленні та постійному оновленні високоякісної продукції, використання власних інноваційних технологій, формування патентної системи забезпечення, виконання зобов'язань подальшого обслуговування.

Таким чином, визначення сутності конкурентоспроможності підприємства в силу складності та діалектичності, триває й досі, тому що не існує чітких форм та обмежень у відповідності до кожного конкретного випадку формування ключових факторів успіху та стратегій розвитку. Це свідчить про те, що саме підприємство формує «конструкцію: переваги-можливості-стратегії», критерієм цього стає відповідне завдання – «Яка ефективність та еквівалентність досягнення поставленої мети підприємства?». Формування стратегій розвитку конкурентоспроможності відіграє значну роль у забезпеченні ефективного розвитку підприємства в цілому та забезпечує наявність швидкої реалізації нових перспективних можливостей, які виникають в процесі динамічних змін факторів зовнішнього інвестиційного середовища, створює можливість обліку заздалегідь прогнозованих варіацій розвитку невідконтрольних підприємству чинників цього

середовища та зводить до мінімальної межі негативні наслідки їх виникнення. Сукупність зазначених чинників є передумовою загальних змін організаційної структури управління суб'єкта господарювання. [18]

Відповідно до існуючого досвіду зарубіжних країн, ефективна перебудова економіки України має бути орієнтована на досконале використання існуючого інтелектуального потенціалу, або залучення висококваліфікованого та відповідний розвиток високотехнологічного виробничого та інноваційного потенціалів.

Дослідивши трактування понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність», можливо запропонувати визначення терміну «конкурентоспроможність підприємства», як комплексну порівняльну характеристику можливого рівня сукупності ключових факторів успіху з відповідною оцінкою можливостей підприємства на певному сегменті ринку та за певний проміжок часу у відповідності до аналогічного набору показників підприємств-конкурентів. Саме конкурентоспроможність підприємства формує власне позиціонування в конкурентній боротьбі, положення на ринку та можливе лише досягненням і розвитком відповідних конкурентних переваг в економічному, технічному, організаційному напрямках діяльності суб'єкта господарювання.

Для повноцінної відповідної оцінки конкурентоспроможності підприємства в конкретному середовищі необхідно провести ретельний аналіз складових факторів успіху та можливостей. Оцінка конкурентних можливостей підприємства можлива лише з використанням маркетингового інструментарію, завдяки чому ефективно використання розроблених маркетингових рішень буде відповідати стратегічним цілям підприємства у відповідності до довгострокових конкурентних переваг.

Список використаних джерел:

1. Про захист економічної конкуренції: закон України №2210-III станом на 18.05.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
2. Райзберг Б. А., Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/Ses/>
3. Щетинін А. І. Політична економія. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 480 с.
4. Business dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.businessdictionary.com/definition/competition.html>
5. Келічавий А. В. Еволюція конкуренції: від зародження поняття до сучасних особливостей / А. В. Келічавий // Соціально економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – № 5 (115). – С. 58-63.
6. Клименко С. М та ін. Управління конкурентоспроможністю підприємства: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2006. – 527 с.
7. Ходжеттс Р. Майкл Портер про нові стратегії удосконалення управління // National Business. – 2004, червень. №5 (8) – С. 65-70 // Сайт Executive – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/bp/bp016.html>
8. Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
9. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер; [пер. с англ.]; под. ред. и предсл. В. Д. Щетинина. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
10. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М.: Изд-во «Советская энциклопедия», 1972. – 846 с.
11. Гельвановский М. Конкурентоспособность в микро-, мезо-, макроуровневом измерении / М. Гальвановский, В. Жуковская // Российский экономический журнал. – 1998. – № 3. – С. 67–70.
12. Петров В. Конкурентоспособность / В. Петров // РИСК. – 1999. – № 4.
13. Фатхутдінов Р. А. Управління конкурентоздатністю організації: Навчальний посібник. – 4-е вид. – К.: Ексмо, 2015. – 544 с.
14. Киперман Г. Я. Современный экономический словарь / Г. Я. Киперман, Б. С. Сурганов. – М.: Экономика, 2012. – 255 с.
15. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г. Л. Азоев. – М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. – 208 с.
16. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства: навч. пос. І.З.Должанський, Т.О.Загорна. - Київ: Центр навч. Літератури, 2006. – 384 с.
17. Амеліна Н. К. Показники та умови підвищення конкурентоспроможності підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.Nbu.gov.ua/portal/natural/vntu/2008_17_1/80.pdf

18. Маматова Л. Ш. Сущность и методы разработки стратегии обеспечения финансово-инвестиционного потенциала промышленных предприятий / Л.Ш. Маматова // Scientific letters of academic society of Michal Baludansky. – Košice, Slovakia: Technical University of Košice, 2015. – №5. – vol. 3. – p.150-154

References:

1. "On Protection of Economic Competition: Law of Ukraine No. 2210-III as of May 18, 2016", ["Pro zahyst ekonomichnoi konkurencii": zakon Ukrai'ny №2210-III stanom na 18.05.2016"], [electronic resource], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
2. Reizberg B. A., "The Modern Economic Dictionary", ["Sovremennij ekonomicheskyj slovar"], B. A. Reizberg, L. Sh. Lozovsky, E. B. Starodubtseva, [electronic resource], available at: <http://www.ebk.net.ua/Book/Ses/>
3. Shchetinin A. I. (2011), "The political economy", ["Politychna ekonomija"], textbook, K., Center for Educational Literature, 480 p.
4. Business dictionary, [electronic resource], available at: <http://www.businessdictionary.com/definition/competition.html>
5. Kelichavy A. V. (2015), "The evolution of competition: from conception to modern features", ["Evoljucija konkurencii : vid zarozhennja ponjattja do suchasnyh osoblyvostej"], A.V. Kelichavy, Socio-economic problems of the modern period of Ukraine, No. 5 (115), pp. 58-63.
6. Klimenko S. M. (2006), "Enterprise competitiveness management", ["Upravlinnja konkurentospromozhnistju pidprijemstva"], textbook, K., KNEU, 527 p.
7. Richard M. Hodgetts (2004), "Michael Porter on New Management Improvement Strategies", ["Majkl Porter pro novi strategii udoskonalennja upravlinnja"], National Business, 2004 June, No. 5 (8), pp. 65-70, Executive Website, available at: <http://www.management.com.ua/bp/bp016.html>
8. "On the Sustainable Development Strategy "Ukraine 2020": Presidential Decree No. 5/2015 of 12.01.2015", ["Pro strategiju stalogo rozvytku «Ukrai'na – 2020»: ukaz Prezydenta Ukrai'ny № 5/2015 vid 12.01.2015"], [electronic resource], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
9. Porter M. (1993), "International Competition", ["Mezhdunarodnaja konkurencija"], M. Porter; [trans. with English], under. ed. and prop. V.D. Shchetinina, M., International Relations, 896 p.
10. Ozhegov S. I. (1972), "Dictionary of the Russian language", ["Slovar' russkogo jazuka"], S.I. Ozhegov, M., Publishing House "Soviet Encyclopedia", 846 p.
11. Gelvanovsky M. (1998), "Competitiveness in Micro, Meso, and Macro Level Measurement", ["Konkurentosposobnost' v mykro, mezo-, makrourovnevom yzmerenyy"], M. Galvanovsky, V. Zhukovskaya, Russian Economic Journal, No. 3 pp. 67–70.
12. Petrov V. 1999 "Competitiveness", ["Konkurentosposobnost"], Petrov, RISK. No. 4.
13. Fathutdinov R. A. (2015), "Managing the competitiveness of an organization", ["Upravlinnja konkurentozdatnistju organizacii"], textbook, Type 4, K., Exmo, 544 p.
14. Kiperman G. (2012), "The Modern Economic Dictionary", ["Sovremennij ekonomicheskyj slovar'"], G.Ya. Kiperman, B.S. Surganov, M., Economics, 255 p.
15. Azoev G. L. (1996), "Competition: analysis, strategy and practice", ["Konkurencija : analiz, strategija y praktyka"], G.L. Azoev, M., Center for Economics and Marketing, 208 p.
16. Dolzhansky I. Z. (2006), "Competitiveness of the enterprise", ["Konkurentospromozhnist' pidprijemstva"], training. pos., I.Z.Dolzhansky, T.O. Zagorna, Kyiv: Center for Teaching Literature, 384 p.
17. Amelina N. K. "Indicators and Conditions for Increasing the Competitiveness of Enterprises", ["Pokaznyky ta umovy pidvyshhennja konkurentospromozhnosti pidprijemstv"], [electronic resource], available at: www.Nbu.gov.ua/portal/natural/vntu/2008_17_1/80.pdf.
18. Mamatova L. Sh. (2015), "The essence and methods of developing a strategy to ensure the financial and investment potential of industrial enterprises", ["Sushhnost' i metody razrobotki strategii obespechenija finansovo-investicionnogo potenciala promyshlennyh predpriyatij"], L.Sh. Mamatova, Scientific letters of academic society of Michal Baludansky, Košice, Slovakia, Technical University of Košice, No. 5, vol. 3, pp 150-154

Keywords: competition; competitiveness; enterprise competitiveness; criteria and indicators of competitiveness; competitive factors; innovative potential.

Ключові слова: конкуренція; конкурентоспроможність; конкурентоспроможність підприємства; критерії та показники конкурентоспроможності; фактори конкурентоспроможності; інноваційний потенціал.

Ключевые слова: конкуренция; конкурентоспособность; конкурентоспособность предприятия; критерии и показатели конкурентоспособности; факторы конкурентоспособности; инновационный потенциал.

Рецензент: Меліхов А. А., завідувач кафедри економіки підприємства, ДВНЗ «ПДТУ», д. е. н., доцент

Перевірено на плагіат системою:

<https://corp.eu.unicheck.com/similarity/report/7d1b62660bbc4d12bfb21863357e56ad>